

УДК 35.08:342.97(477)

DOI: <https://doi.org/10.35432/tisb262021239046>**Катерина Ровинська***доцент кафедри державознавства і права
ОРИДУ НАДУ при Президентіві України, к.держ.упр, доцент***Світлана Козуліна***доцент кафедри державознавства і права
ОРИДУ НАДУ при Президентіві України, к.держ.упр, доцент*

ПУБЛІЧНА СЛУЖБА УКРАЇНИ В УМОВАХ ПРАВОВОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

У статті досліджено теоретико-правові аспекти публічної служби, стан та актуальні проблеми законодавства України про публічну службу. Проаналізовано окремі статті Законів України «Про державну службу» та «Про службу в органах місцевого самоврядування», в результаті виявлені колізії, які зумовлюють функціонування інституту публічної служби в умовах правової невизначеності. Підкреслено, що саме досконале законодавство про публічну службу буде сприяти зміцненню законності та правопорядку в Україні, утверджуючи конституційний статус нашої держави як правової. Запропоновано кодифікувати законодавство про публічну службу з урахуванням спорідненості та схожості цілей та завдань державної служби та служби в органах місцевого самоврядування й враховуючи досвід європейських країн.

Ключові слова: публічна служба; державна служба; служба в органах місцевого самоврядування; колізія; прогалина.

Kateryna Rovynska*Associate Professor of the State Studies and Law Chair,
ORIPA NAPA under the President of Ukraine,
PhD in Public Administration, Docent***Svitlana Kozulina***Associate Professor of the State Studies and Law Chair,
ORIPA NAPA under the President of Ukraine
PhD in Public Administration, Docent*

PUBLIC SERVICE OF UKRAINE IN CONDITIONS OF LEGAL UNCERTAINTY

The article examines the theoretical and legal aspects of public service, describes and defines the concept of public service as a result of transformation of civil service and local government in connection with Ukraine's accession to European integration processes, which led to adaptation of Ukrainian legislation to best practices of public administration and dynamic development of legislation on public service in Ukraine.

Separate articles of the Laws of Ukraine «On Civil Service» and «On Service in Local Self-Government Bodies» were analyzed. As a result, conflicts were identified that determine the functioning of the institution of public service in conditions of legal uncertainty. Conflicting cases of public service legislation testify to the existence of dissonances in the legal regulation of the civil service and the need to adopt and implement the concept of public service on the single basic principles of regulation of civil service and service in local government. It was emphasized that the

perfect legislation on public service will help strengthen law and order in Ukraine by affirming the constitutional status of our state as a legal one.

The inconsistency of some provisions of the current legislation on civil service with the democratic norms of the European Union, imperfect regulation of public relations in the field of civil service and local government has led to a rapid deterioration in recent years. The introduction of a new ideology of the functioning of the executive branch and local self-government as an activity of services to citizens is one of the main tasks of civil servants in Ukraine. At the same time, it is important to ensure a perfect legal basis for public service in order to respect the rule of law, ensure human and civil rights and freedoms. It seems that the most adequate and real tool in the current conditions of legal uncertainty to eliminate existing conflicts and gaps in the legal regulation of public service is the development and adoption of the Civil Service Code.

Key words: public service; civil service; service in local governments; conflict; gap.

Постановка проблеми. Згідно зі статтею 4 Кодексу адміністративного судочинства України, публічна служба в нашій країні – це «...діяльність на державних політичних посадах, у державних колегіальних органах, професійна діяльність суддів, прокурорів, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, інша державна служба, патронатна служба в державних органах, служба в органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування» [1]. Єдиного нормативно-правового акта про публічну службу в Україні не існує, хоч в багатьох зарубіжних країнах такі закони (кодекси) вже давно є. Так, наприклад, в Естонії та Литві діє Закон про публічну службу, в Канаді – Закон про зайнятість на публічній службі тощо [2, с. 56]. Проте, в нашій країні чинні Закони України «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII та «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 07.06.2001 № 2493-III [3; 4], разом з тим, ретельний аналіз їх окремих статей свідчить про суттєві неузгодженості правового регулювання служби в органах місцевого самоврядування як різновиду публічної служби.

Крім цього, публічна служба, як функціональний організм держави, має працювати у відповідності до чітких та зрозумілих правових норм не тільки для публічних службовців, але й для громадян держави, які, у певному сенсі, наймають публічних службовців для забезпечення та реалізації своїх конституційних прав. Таким чином, законодавство про публічну службу має стати «моделлю» системи норм права, та намагатися не допускати колізій та прогалин, які породжують неоднозначність, корупційні ризики та відчуття незахищеності у громадян, а також реалізації посадових повноважень публічними службовцями в умовах правової невизначеності. Приймаючи до уваги той факт, що протягом тривалого часу Україна знаходиться в режимі реформування різних сфер реалізації функцій держави, то й правове регулювання цих сфер є динамічним, а, отже, вимагає адекватної, швидкої та очікуваної реакції від органів державотворення щодо їх приведення до конституційних засад у всіх галузях права, зокрема у галузі законодавства про публічну службу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам існування численних колізій та прогалин у законодавстві України присвячені наукові праці багатьох вітчизняних вчених. Зокрема І. Онищук справедливо вказує, що сьогодні, на жаль, приймається значна кількість нормативно-правових актів, які суперечать одне одному, а для інтеграції законодавства України в європейську правову систему «...передусім, необхідно сформувати структуроване та скоординоване законодавство, яке відповідало би вимогам модернізованого громадянського суспільства і держави» [5, с. 22]. І на обґрунтовану думку О. Іванченко виявлення та усунення правових колізій належить до пріоритетних завдань органів влади, суспільства та сучасної юридичної науки [6, с. 12].

Останнім часом суперечності правових приписів у різних галузях національного законодавства виявляли С. Бичкова, І. Діковська, Д. Лук'янов, І. Спасибо-Фатєєва, В. Судаков та інші вітчизняні науковці, але колізійності норм саме законодавства про

публічну службу в науковій літературі достатньо уваги не приділяється, що й обумовило актуальність даної статті. Разом з тим, ефективне функціонування інституту публічного управління є неможливим без досконалого нормативного-правового регулювання суспільних відносин, які виникають, змінюються та припиняються з приводу прийняття осіб на публічну службу, проходження служби та припинення служби на посадах публічних службовців, а також з приводу прийняття управлінських рішень як наслідок реалізації функцій держави.

Метою статті є дослідження сучасного стану законодавства про публічну службу, виявлення колізій та прогалин і обґрунтування пропозицій щодо їх усунення.

Виклад основного матеріалу. Важливим поштовхом розвитку законодавства про публічну службу в Україні стало приєднання країни до євроінтеграційного курсу та адаптації чинного законодавства, зокрема законодавства про державну службу, до стандартів та дефініцій звичних для кращих практик публічного управління. В зв'язку з чим, відбулась трансформація поняття «державна служба», яку академік Вадим Авер'янов визначав як «...коло всіх колективних суб'єктів суспільних відносин, які розділяються на державних та недержавних. Державні органи й організації утворюються, формуються державою (її органами), використовують матеріальні цінності, фінанси тощо, які залишаються власністю держави в особі її органів, та виконують завдання і функції держави. До них належать усі види державних органів, державні підприємства, установи і організації, їх об'єднання, військові (та інші мілітаризовані) формування. В усіх видах органів і організацій має місце служба, службова діяльність, яка для державних організацій називається державна служба. Це служба в державних органах, органах місцевого самоврядування, державних підприємствах, установах і організаціях» [7, с. 308–309]. Таким чином, вбачається, що сутнісні характеристики державної та публічної служби фактично не змінюється, а отже, можемо констатувати, здебільше, про структурні та лінгвістичні трансформації в значимості інституту публічної служби, які були викликані євроінтеграційними процесами у нашій країні.

В підтвердження вищезазначеного свідчать конституційні засади України, які визначають та регулюють державну службу, а не публічну. Так, відповідно до Конституції України (ст. 5) єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Державна влада, відповідно до ст. 6 Конституції здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову, органи якої здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України. В інших розділах та статтях Конституції визначено також основні засади діяльності цих органів. Зокрема ст. 38 гарантує громадянам рівні права доступу до державної служби, а в ст. 92 Конституції України зафіксовано, що виключно законами України регламентується організація і діяльність органів виконавчої влади, основи державної служби [8].

Разом з тим, євроінтеграційні процеси визначили теоретико-правовий розвиток публічної служби в Україні. У своєму дисертаційному дослідженні Вікторія Галай, підтримуючи Романа Мельника, визначає публічну службу «як службу у органі державної влади і місцевого самоврядування» [9, с. 23]. На її думку, таке визначення є вірним, оскільки функції держави здійснюються обома цими раніше ототожнюваними категоріями.

Аналогічний погляд на публічну службу має Віталій Журавський, розглядаючи публічну службу як «службу в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, спрямовану на вирішення суспільних справ» [10].

Вірність обраного підходу підтверджує реформа децентралізації, що відбувається в Україні з 2015 року, коли все більше завдань і функцій держави здійснюють службовці місцевого самоврядування. Концепцією адміністративної реформи в Україні було передбачено формування цілісного інституту публічної служби [11].

В результаті підтримуємо позицію Вікторії Галай, яка визначає публічну службу як «професійну діяльність службовців, які займають посади у органах публічного управління,

постійно та безпосередньо здійснюють повноваження публічного врядування на засадах взаємодії з громадськістю, персональної відповідальності та оплатності» [9, с. 23]. Однією з ознак у наданому визначенні публічної служби є персональна відповідальність. На наш погляд саме зазначена складова правового статусу публічного службовця напряду взаємопов'язана із якістю законодавства про публічну службу. Адже, чи справедливо притягувати публічного службовця до персональної відповідальності реалізуючи своїх посадові обов'язки та повноваження в умовах правової невизначеності? Таким чином, критично важливо не допускати та швидко усувати колізії та прогалини, які існують в законодавстві про публічну службу та створюють умови правової невизначеності у публічній службі. Їх наявність та існування не лише спотворює закладені конституційні засади доброчесності та служінню народі України корпусу публічної служби, іноді, приводячи до порушення прав та інтересів громадян в зв'язку із неможливістю діяти у правовому полі публічному службовцю, протипоставляючи його дії Закону, а й дискредитує державу та її апарат.

Аналіз діючих основних нормативно-правових актів, які регулюють публічну службу визначив колізії, які тривалий час існують та створюють умови правової невизначеності, проте спроби щодо їх усунення не є успішними та швидкими. Пункт 11 частини третьої статті 3 Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 визначає, що дія цього Закону не поширюється на посадових осіб місцевого самоврядування [3], але, разом з тим, у пункті 2 Розділу VII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» визначається, що дія Закону України «Про державну службу» поширюється «...на органи і посадових осіб місцевого самоврядування в частині, що не суперечить Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», цьому Закону та іншим законам України, що регулюють діяльність місцевого самоврядування» [4]. До речі, й у проєкті нової редакції Закону «Про службу в органах місцевого самоврядування» містяться численні посилання на законодавство про державну службу [12]. Таким чином, законодавець, виключаючи з Закону посадових осіб місцевого самоврядування, вказує, що він розповсюджується в тих ситуаціях, у яких не суперечить профільному. З одного боку, нібито не суттєва колізія, яка не змінює значно правовий статус посадових осіб місцевого самоврядування, а, з іншого боку, надає можливість використовувати закон у власних інтересах, породжуючи ризики корупції та несумлінності.

Крім того, законодавство про службу в органах місцевого самоврядування регламентує, що на посадових осіб місцевого самоврядування розповсюджуються й інші нормативно-правові акти у сфері державної служби. Так, частина шоста статті 10 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» визначає, що законодавством України про державну службу регулюються і порядок проведення конкурсу на зайняття посади в органі місцевого самоврядування, і порядок випробування та стажування службовців органів місцевого самоврядування [4]. Відповідно до вимог законодавства, постановою Кабінету Міністрів України від 25.03.2016 № 246 було затверджено «Порядок проведення конкурсу на зайняття посад державної служби», в якому вказується, що він застосовується і під час прийняття на службу в органи місцевого самоврядування [13]. А наказами Національного агентства України з питань державної служби від 05.08.2016 № 158 та від 26.11.2019 № 211-19 були затверджені «Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування» та «Порядок організації підвищення кваліфікації державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування» [14; 15].

Отже, законодавство про державну службу щодо врегулювання окремих питань розповсюджується і на службу в органах місцевого самоврядування, тому стаття 3 Закону України «Про державну службу» потребує доопрацювання з метою усунення колізії між нею і законодавством України про службу в органах місцевого самоврядування [3; 4]. Пропонуємо прийняти Закон України «Про внесення змін до статті 3 Закону України про

державну службу», яким у пункті 11 частини третьої статті 3 слова «...посадових осіб місцевого самоврядування» виключити, а частину другу статті 3 доповнити новим абзацом наступного змісту: «Дія цього Закону поширюється на посадових осіб місцевого самоврядування в частині, що не суперечить законодавству України про місцеве самоврядування та про службу в органах місцевого самоврядування».

Колізійні кейси законодавства про публічну службу в черговий раз засвідчують наявність дисонансів у правовому регулюванні інституту публічної служби та необхідності прийняття та впровадження концепції публічної служби щодо єдиних основоположних начал регулювання державної служби та служби в органах місцевого самоврядування. В контексті державної служби Олександр Западинчук визначив, що «надзвичайно складною проблемою та актуальним завданням є систематизація законодавства про державну службу, яка зменшить роль тих законодавчих актів, які мають суто декларативний характер, не впливають на процеси, що відбуваються в державній службі в цілому, та в процесі її проходження, зокрема, та не відповідають вимогам сьогодення, а також що кодифікація законодавства про державну службу дасть можливість об'єднати нові і систематизувати чинні нормативно-правові акти у сфері державної служби, дозволить критично переосмислити чинні норми, подолати суперечності й неузгодженості між ними, звільнити нормативну базу від застарілих норм та сприятиме узгодженості нормативно-правових актів, розвитку законодавства про державну службу та підвищенню ефективності проведення адміністративної реформи» [16, с. 8] і також вважає, що на сучасному етапі з метою подальшого реформування державної служби та вдосконалення її проходження необхідно розробити Кодекс законодавства про державну службу [16, с. 9].

Підтримуючи думку Олександра Западинчука, одночасно розширюючи межі та предмет регулювання, пропонуємо розробити та прийняти Кодекс про публічну службу, враховуючи єдину мету існування та функціонування державної служби та служби місцевого самоврядування, а саме забезпечення конституційних прав та інтересів громадян. Разом з тим, маємо відмітити, що законодавець вже фактично визнав спорідненість та схожість природи правовідносин у державній сфері та в сфері місцевого самоврядування, прийнявши загальний нормативно-правовий акт з питань етики, а саме Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, затверджені наказом Національного агентства України з питань державної служби 05.08.2016 № 158 [14], що, в свою чергу, підкріплює нашу пропозицію.

Висновки. Невідповідність деяких положень чинного законодавства про державну службу демократичним нормам Європейського Союзу, недосконале регулювання суспільних відносин у сфері державної служби та служби в органах місцевого самоврядування спричинило стрімке погіршення протягом останніх років якісного складу корпусу публічних службовців, депрофесіоналізацію та політизацію публічної служби в цілому. Впровадження нової ідеології функціонування виконавчої влади та місцевого самоврядування як діяльності послуг громадянам є одним з основних завдань державних службовців в Україні. При цьому важливо забезпечити досконалі правові засади публічної служби з метою дотримання верховенства права, забезпечення прав і свобод людини й громадянина. Вбачається, найбільш адекватним та реальним інструментом в сучасних умовах правової невизначеності щодо усунення наявних колізій та прогалів у правовому регулюванні публічної служби є розробка та прийняття Кодексу про публічну службу. В цьому контексті, доречним є вивчення закордонного досвіду країн щодо регулювання публічної служби кодифікованими актами з метою подальшої розробки такого акта та прийняття в Україні.

Література.

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 (чинний у ред. Закону України від 03.10.2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

2. Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України / за заг. ред. В. П. Тимошука, А. М. Школика. Київ: Конус – Ю, 2007. 735 с.
3. Про державну службу: Закон України № 889-VIII від 10.12.2015 р.: ред. від 06.03.2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
4. Про службу в органах місцевого самоврядування: Проект закону № 1223 від 02.09.2019 р. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=66592
5. Онищук І. І. Моніторинг правових колізій і прогалин у законодавстві України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. № 6. С. 21–26.
6. Іванченко О. Подолання правових колізій – пріоритетне завдання сучасної юридичної науки. *Юридичний вісник*. 2018. № 2. С. 11–16.
7. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. У 2-х т.: Т. 1. Загальна частина / ред. кол.: В. Б. Авер'янов (голова). Київ: Юридична думка, 2004. 584 с.
8. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
9. Галай В. О. Сучасна концепція принципів публічної служби в адміністративному праві України: автореферат дис. ... доктора юрид. наук. Ірпінь, 2020. 40 с.
10. Журавський В. С., Серьогін В. О., Ярмиш О. Н. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні: підруч. для студ. ВНЗ. Київ: Видавн. дім «ІнЮре», 2004. 672 с.
11. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України № 333-р від 01.04.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-р#Text>
12. Про службу в органах місцевого самоврядування: проект закону України від 02.09.2019 № 1223 / Офіц. веб-сайт Верхов. Ради України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66592
13. Порядок проведення конкурсу на зайняття посад державної служби: затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 246 від 25.03.2016 р.: ред. від 14.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2016-п#Text>
14. Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування: затверджено наказом Національного агентства України з питань державної служби № 158 від 05.08.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#Text>
15. Порядок організації підвищення кваліфікації державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування: затверджено наказом Національного агентства України з питань державної служби № 211-19 від 26.11.2019 р: ред. від 03.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0005-20#Text>
16. Западинчук О. П. Формування та розвиток інституту державної служби в умовах адміністративної реформи в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Дніпро, 2016. 20 с.

References.

1. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 06.07.2005 (chynnyi u red. Zakonu Ukrainy vid 03.10.2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
2. Publichna sluzhba. Zarubizhnyi dosvid ta propozytsii dlia Ukrainy / za zah. red. V. P. Tymoshchuka, A. M. Shkolyka. Kyiv: Konus – Yu, 2007. 735 s.
3. Pro derzhavnu sluzhbu: Zakon Ukrainy № 889-VIII vid 10.12.2015 r.: red. vid 06.03.2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
4. Pro sluzhbu v orhanakh mistsevoho samovriaduvannia: Proiekt zakonu № 1223 vid 02.09.2019 r. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=66592

5. Onyshchuk I. I. Monitorynh pravovykh kolizii i prohalyn u zakonodavstvi Ukrainy. Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2018. № 6. S. 21–26.
6. Ivanchenko O. Podolannia pravovykh kolizii – priorytetne zavdannia suchasnoi yurydychnoi nauky. Yurydychnyi visnyk. 2018. № 2. S. 11–16.
7. Averianov V. B. Administratyvne pravo Ukrainy. Akademichnyi kurs: pidruchnyk. U 2-kh t.: T. 1. Zahalna chastyna / red. kol.: V. B. Averianov (holova). Kyiv: Yurydychna dumka, 2004. 584 s.
8. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy № 254k/96-VR vid 28.06.1996 r. / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text>
9. Halai V. O. Suchasna kontseptsiia pryntsyviv publichnoi sluzhby v administratyvnomu pravi Ukrainy: avtoreferat dys. ... doktora yuryd. nauk. Irpin, 2020. 40 s.
10. Zhuravskiy V. S., Serohin V. O., Yarmysh O. N. Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannia v Ukraini: pidruch. dlia stud. VNZ. Kyiv: Vydavn. dim «InLure», 2004. 672 s.
11. Kontseptsiia reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini: skhvaleno rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy № 333-r vid 01.04.2014 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-r#Text>
12. Pro sluzhbu v orhanakh mistsevoho samovriaduvannia: proekt zakonu Ukrainy vid 02.09.2019 № 1223 / Ofits. veb-sait Verkhov. Rady Ukrainy. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66592
13. Poriadok provedennia konkursu na zainiattia posad derzhavnoi sluzhby: zatverdzheno postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy № 246 vid 25.03.2016 r.: red. vid 14.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2016-p#Text>
14. Zahalni pravyla etychnoi povedinky derzhavnykh sluzhbovtziv ta posadovykh osib mistsevoho samovriaduvannia: zatverdzheno nakazom Natsionalnoho ahentstva Ukrainy z pytan derzhavnoi sluzhby № 158 vid 05.08.2016 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#Text>
15. Poriadok orhanizatsii pidvyshchennia kvalifikatsii derzhavnykh sluzhbovtziv, holiv mistsevykh derzhavnykh administratsii, yikh pershykh zastupnykiv ta zastupnykiv, posadovykh osib mistsevoho samovriaduvannia: zatverdzheno nakazom Natsionalnoho ahentstva Ukrainy z pytan derzhavnoi sluzhby № 211-19 vid 26.11.2019 r.: red. vid 03.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0005-20#Text>
16. Zapadynchuk O. P. Formuvannia ta rozvytok instytutu derzhavnoi sluzhby v umovakh administratyvnoi reformy v Ukraini: avtoref. dys. ... kand. nauk z derzh. upr. Dnipro, 2016. 20 s.